

Kitap Tanıtma:

GLEND ABRAMSON, *Soldiers' Tales: Two Palestinian Jewish Soldiers in the Ottoman Army during the First World War* (London & Portland, OR: Vallentine Mitchell, 2013) 283 s. ISBN: 978-0-85303-956-3.

Glenda Abramson'un çalışması Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunda askerlik hizmetlerini yapmış olan iki Filistinli Musevinin günlükleri hakkındadır. Bu Osmanlı Musevileri, Yehuda Amon ve Haim Nahmias'tır. Yehuda Amon, hem Filistin'de hem de Anadolu'da askerlik yapmıştır. Haim Nahmias ise sadece Anadolu'da bulunmuştur. Abramson, Amon ve Nahmias'ın günlüklerini İbraniceden İngilizceye tercüme etmiş ve kritik edisyon (*edition critique*) olarak yayınlamıştır.

Abramson, iki günlükten yola çıkarak Birinci Dünya Savaşı'nın, Filistinli Musevileri nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktadır. Bu çalışma, savaş sırasında Osmanlı ordusunda görev yapan gayrimüslimlerin serüvenlerinin anlaşılması açısından da tarihçiye bir fikir vermektedir.

Her iki günlükten anlaşılan Osmanlı ordusuna çok katı bir disiplin anlayışının hâkim olduğudur. Günlükleri kaleme alanların anlattıklarına göre hem Müslüman askerler hem de gayrimüslim erler, zaman zaman kötü muameleye maruz kalmışlardır. Burada dikkati çeken husus kötü muamele söz konusu olduğunda Müslim - gayrimüslim ayrımının olmayışdır.

Günlüklerden anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı ordusunda gayrimüslimlere karşı kimliklerinden dolayı bir baskı yoktur. Genel olarak askerlere çeşitli birliklerde görevli subay ve astsubaylara göre değişen muamele vardır. Özellikle astsubaylar subaylara nazaran erlerle daha fazla muhatap oldukları için günlüklerde onlar hakkında daha fazla bilgi vardır. Günlükleri tutanlar, astsubayların askerlere dini aidiyetlerine bakmaksızın pek de iyi muamelede bulunmadıklarını iddia etmektedirler. Günlüklerde anlatılanlardan, askere karşı sert muamelenin Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı savaş gayretini akamete uğratan askerden kaçma hadisesinin başlıca sebeplerinden biri olduğu çıkarımı yapılabilir.

Birinci günlüğün sahibi Yehuda Amon'un askerlik hizmeti çoğunlukla Anadolu'da geçmiştir. Günlük hakkında Abramson; Amon'un savaş sırasında not alıp almadığının belli olmadığını belirtmektedir. Çünkü Abramson'un bulduğu günlüklerin üzerinde tarih yoktur. Ayrıca, Amon'un anlattıkları belli bir kronoloji takip etmemektedir. Günlükte tasvirler ve uzun diyaloglar vardır. Bu tasvir ve diyaloglar Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusundaki hayat hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Amon, daha yüksek rütbeli bir kişinin nasıl selamlanacağını, tüfek bakımının nasıl yapılacağını ya da el bombasının nasıl hazırlanacağını uzun uzun anlatmaktadır. Diyaloglar ise gayet süslü ifadelerle doludur.

Abramson, diyaloglardaki detaylardan anlatılan hikâyelerin doğru olma ihtimalinin yüksek olduğu çıkarımını yapmaktadır.

Amon'un anlatıklarından Osmanlı ordusunun Birinci Dünya Savaşı'na pek de hazırlıklı bir şekilde girmediği anlaşılmaktadır. Mesela; orduda kullanılan silahlar çeşit çeşittir. Aynı şekilde asker üniformaları da farklı farklıdır. Gıda ve giyecek yetersizdir. Ordunun ulaşım olanakları kısıtlıdır. Orduda disiplin sağlanması gerekçesiyle zaman zaman askere sert davranılmaktadır. Bu arada Amon, Osmanlı ordusunda görev yapan havacı subayların karacılara göre askere çok daha arkadaşça yaklaştıklarını anlatmaktadır. Bir defasında bir pilot ve yardımcısı, Amon ve diğer askerleri kendileriyle yemek yemeğe davet etmişlerdir. Bu subaylar, askeri kurallara aykırı olmasına rağmen askerlerin kendileriyle oturması konusunda ısrarcı olmuşlardır. Ayrıca yemek sonrasında kalan yiyecekleri de yanlarında götürmelerini istemişlerdir. Osmanlı ordusundaki yiyecek durumunun genel hâlinde şikâyetçi olan Amon'un bu durumdan fazlasıyla memnun kaldığı açık bir şekilde günlükteki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Amon'un günlüğünden Osmanlı ordusunda askerden kaçmanın yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Amon, asker kaçaklarının çoğunun Müslüman olduğunu iddia etmektedir. Bu iddianın Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusundaki asker kaçaklarının profili üzerinde çalışacak bir araştırmacıya ipucu verici niteliği haiz olduğu söylenebilir.

Amon, günlüğünde askerlerin belirli aralıklarla banyo yaptıklarını ve kıyafetlerinin bulaşıcı hastalıklardan korunmak için dezenfekte edildiğini anlatmaktadır. Ayrıca askere yeni üniformalar da verilmektedir. Askerler eski üniformalarını sivilere satmaktadırlar. Amon da kendi eski üniformasını Ahmet Çavuş adında birine otuz kuruş karşılığında satmış ancak parasını alamamıştır.

Abramson, Amon'un günlüğünden kendisinin Dördüncü Kolordu'ya bağlı bir redif birliğinde görev yapmış olabileceği çıkarımını yapmaktadır. Ancak Amon'un görev yaptığı birliğin bir amele taburu olup olmadığı tam belli değildir. Amon, silahlı ve üniformalıdır. Ayrıca, savaş eğitimi de almıştır. Bunun yanında Amon'un bulunduğu birliğin sevkıyatı uzun mesafeler söz konusu olduğunda trenle yapılmaktadır. Bu trenlerde konfor söz konusu değildir. Hatta zaman zaman askerler vagonların üzerinde seyahat etmek zorunda kalmaktadırlar. Ancak, Amon'un tasvirlerinden bugün bazı yazarların iddia ettikleri gibi gayrimüslim askerlerin bilinçli bir şekilde "ölüm yürüyüşlerine" (*death marches*) çıkarılmadıkları anlaşılmaktadır.

Amon'un hikâyesinden Osmanlı ordusunda gayrimüslim askerlere karşı kimliklerinden dolayı bir ayrımcılık yapılmadığı görülmektedir. Bilakis, Osmanlı subayları askerlere cesaret verici, onları savaşta gayrete getirci konuşmalar yaparlarken Musevilerin, Hristiyanların ve Müslümanların vatan savunmasında birbirlerinin kardeşi olarak mücadele ettiklerini söyledikleri anlatılmaktadır. Ayrıca erlere karşı zaman zaman gerçekleştiği iddia edilen kötü muamelelerde erlerin dini aidyetlerinin belirleyici olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda mesela, Amon'un yaşadığı en kötü tecrübelerden ikisinin müsebbibi bir Musevi subaydır. Burada Amon'un başından geçenlerden askere karşı uygulandığı iddia edilen katı disiplin hakkında şöyle bir çıkarım yapılabilir: Katı muamele söz konusu olduğunda bu, Müslüman ya da gayrimüslim subaylar tarafından Müslüman ya da gayrimüslim erlere karşı gerçekleşmektedir.

Amon günlüğünde, Osmanlı ordusunda astsubay ve subay seviyesinde görev yapan gayrimüslimlerden de bahsetmektedir. Bunlardan biri Amon'un bazen yakın arkadaşı olan ve bazen de ona iyi muamele etmeyen Rafael isimli bir Musevi'dir. Abramson'un çevirisinde Rafael'den çavuş (*sergeant*) rütbesini taşıyan bir rütbeli (*officer*) olarak bahsedilmektedir. Bir başka Musevi rütbeli asker ise üniformasından topçu teğmeni olduğu anlaşılan Muşun Efendi'dir. Amon'un günlüğünde bahsettiği bir diğer gayrimüslim subay, Aydın'da bir Hristiyan askeri doktordur.

Dolayısıyla tek başına Amon'un hikâyesinin, bugün Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti hakkındaki literatürde sıklıkla işlenen Osmanlı ordusundaki gayrimüslimlere silah verilmediği ve hemen hepsinin amele taburlarında ağır koşullarda çalıştırıldığı ve hatta ölüme terk edildiği tezini sarsabilecek niteliği haiz olduğu ileri sürülebilir.

Haim Nahmias'ın günlüğü ise onun Osmanlı ordusuna katıldığı 1917 baharından 1918 sonbaharına kadar olan dönemi anlatmaktadır. Abramson, Nahmias'ın büyük ihtimalle Dördüncü Ordu'ya bağlı bir amele taburunda askerliğini yapmış olabileceğini yazmaktadır. Günlükten, Nahmias'ın tam olarak görevinin ne olduğu belli değildir. Nahmias'ın birliğinde Arap, Ermeni, Kürt ve Musevi askerlerin olduğu görülmektedir. Nahmias, Amon gibi silahlı ya da talimli değildir. Ancak zaman zaman askeri manevralara katılmıştır. Nahmias, askere alındıktan bir süre sonra Amon'un üniformasına göre daha basit bir askeri üniforma giymiştir.

Nahmias da Amon gibi askere yapılan kötü muameleden şikâyet etmektedir. Bununla beraber Nahmias, Musevi askerlerin kaçmaya daha az eğilimli oldukları için dayaktan genellikle kurtulduklarını yazmaktadır.

Nahmias, askerlere kötü muamele eden Osmanlı subayları arasında İstefan Efendi adında bir Ermeni'nin de olduğunu söylemektedir. Nahmias'ın anlattıklarına göre İstefan Efendi askerlerin kaçmalarını engellemeyen nöbetçileri sert bir şekilde cezalandırmıştır.

Nahmias, Osmanlı ordusunda adam kayırma gibi hadiselerin yaşandığını belirtmektedir. Mesela bir Ermeni subayın başka bir yere gönderilmek istemeyen bir Ermeni askerin isteğini yerine getirdiğini yazmaktadır. Ayrıca kendisinin de içinde bulunduğu bir grubun gittikleri bir bölgede subaylar tarafından ana gruptan ayrılmaları, bol yiyecek temin etmeleri ve rahat bir şekilde geceyi geçirmeleri sağlanmıştır. Bu grubun içerisinde varlıklı Hristiyan askerler de vardır. O kadar rahat etmişlerdir ki Nahmias bunların "turist" gibi gördüklerini yazmaktadır.

Nahmias, savaşın sonlarına doğru yaz mevsiminin üç ayını Muğla'da, o sırada Antalya'da yüzbaşı rütbesiyle askeri doktorluk yapan Dr. Raphael Perahia adında bir Musevi'nin evinde geçirdiğini yazmaktadır. Perahia'nın evinde kendisine bir oda verilmiştir ve her ihtiyacı ev ahalisi tarafından karşılanmıştır. Daha sonra Aydın'dan gelen eski bir arkadaşıyla kendileri bir ev kiralamışlardır. Bütün bunların Nahmias'ın Osmanlı ordusunda askerlik hizmetini yerine getirirken cereyan ettiği anlaşılmaktadır.

Nahmias, subayların kendisine iyi muamele etmelerinin sebebinin kendisinin çok iyi bir ayakkabı ustası olması ve subaylara kaliteli ayakkabılar yapması olduğunu belirtmektedir.

Nahmias, geçtiği yerlerden birinde göç ettirilmiş birçok Ermeni gördüğünü yazmaktadır. Bu Ermeniler, eşleri ve çocukları ile birlikte oradan geçenlere ekmek satmaktadırlar. Tehcir edilen Ermenilerle ilgili başka bir yerde Nahmias, Salahiye diye bir kente vardıklarında buranın Ermeni ahalisinin sürgün edildiğini yerlerine ise başka Ermenilerin getirildiğini yazmaktadır. Bu da, tehcirin sadece bir bölgedeki Ermenilerin sürgün edilmesi olarak değil, Ermenilerin birbirleriyle yer değiştirmeleri şeklinde de cereyan ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Nahmias, kendisiyle beraber askerlik yapan diğer Musevilerin ordudaki zor koşullardan dolayı zaman zaman çok bunaldıklarını, kendilerini bu durumdan kurtarması için İstanbul'daki Hahambaşına mektup göndermeye çalıştıklarını yazmaktadır. Buradan askerlerin hem mektup yazacak kalem ve kâğıda sahip oldukları hem de mektup göndermelerinin herhangi bir şekilde engellenmediği çıkarımı yapılabilir.

Sonuç olarak; Abramson'un yayınladığı günlükler, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusunun genel durumunun ve özel olarak da gayrimüslim askerlerin serüvenlerinin daha iyi anlaşılması açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca Ermeni tehciri hakkında da günlükler, özellikle bauta hâkim olan tehcirin bir "ölüm yürüyüşü" olduğu görüşünün yeniden ciddi bir sorgulamadan geçirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla, Abramson'un bu çalışmasının araştırmacılar tarafından görülmesi ve incelenmesi neticesinde Osmanlı ordusundaki gayrimüslimler ve Ermeni tehciri hakkında mevcut çalışmalarda ortaya konan iddiaların yeniden ele alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Doç. Dr. Bestami S. BİLGİÇ
İpek Üniversitesi